

РЕЦЕНЗИИ

Marek Mariusz Tytko – doktor nauk humanistycznych, magister historii sztuki, nauczyciel akademicki, Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska

Recenzja książki Krystyny Czerni «Nietoperz w świątyni. Biografia Jerzego Nowosielskiego»²

Książka Krystyny Czerni pt. *Nietoperz w świątyni. Biografia Jerzego Nowosielskiego* (Kraków, 2011) jest publikacją o charakterze popularnonaukowym, lecz posiada elementy typowe dla książek naukowych, tj. np. *Bibliografię* (s. 415–428) lub *Indeks osób* (s. 429–439, liczący ok. 700 pozycji, nie uwzględniający jednak np. osób z *Bibliografii*, o czym nie poinformowano w książce). Publikacja zawiera nadto wykaz źródeł zamieszczonego w książce materiału ilustracyjnego (*Źródła ilustracji*, s. 441–442). Razem w książce znajduje się 220 nienumerowanych czarno-białych fotografii, szkoda, że na dość marnej jakości papierze, co obniża ich jakość.

Monografia ta nie jest pierwszą publikacją o Jerzym Nowosielskim w Polsce, ale też przynosi dość bogaty w szczególności, częściowo zupełnie nowy materiał biograficzny. Ponadto ogólnie znane fakty z jego życia podano w innym, nowym oświetleniu, co należy odnotować pozytywnie. Krystyna Czerni, szukając fotografii, sięgnęła do ok. 20 archiwów prywatnych i publicznych, a szukając dokumentów pisanych, skorzystała z 12 archiwów. To jest istotny dla każdego historyka warsztat badawczy. Podany przez autorkę wykaz archiwów nie zawiera jednak wcale nazw akt, np. nazw teczek z dokumentami, dat skrajnych dla owych dokumentów oraz nie ma sygnatur tychże dokumentów znajdujących się w zbiorach publicznych.

Należy zwrócić uwagę w bibliografii na brak odnotowania jednego z nielicznych dzieł naukowych o Jerzym Nowosielskim, najobszerniejszego w swoim zakresie – tj. pracy magisterskiej Marka Mariusza Tytko pt. *Poglądy Jerzego Nowosielskiego na sztukę. Ich geneza i ewolucja na tle epoki* (Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 1992, s. 467). Należy także zauważyć brak w bibliografii w postaci zaznaczenia istotnego filmu dokumentalnego Krzysztofa Glondysa z cyklu *Obrazy, słowa, dźwięki* (Kraków, 1993), na którym Jerzy Nowosielski udzielił wywiad Markowi M. Tytko (w Galerii Starmach w Krakowie, styczeń 1993, emisja w Telewizji Polskiej, Program II w 1993 r.). K. Czerni odnotowała w bibliografii (s. 416) natomiast inny film dokumentalny Krzysztofa Glondysa z cyklu *Obrazy, słowa, dźwięki* (Kraków, 1993), na którym Jerzy Nowosielski udzielił wywiad Zbylutowi Grzywaczowi (emisja w telewizji Polskiej również w 1993).

Autorka nie sięgnęła także do archiwalnego materiału Polskiego Radia (istnieją zapisy audio), tj. do wywiadu biograficznego z Jerzym Nowosielskim z połowy lat 80. XX w. Ponadto K. Czerni nie uwzględniła zapisu półtoragodzinnej rozmowy Marka Mariusza Tytko z prof. Jerzym Nowosielskim przeprowadzony w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie (wywiad w dniu 18 kwietnia 1991 r.), choć ten zapis (audio) jest znany w literaturze przedmiotu (Marek Tytko, *Jerzy Nowosielski. Rys biograficzny*, [w:] *Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze*, pod red. Ryszarda Łuźnego i Włodzimierza Mokrego, t. I-II: 1992–1993 [wyd. 1994], s. 55–63).

Autorka *nota bene* błędnie zapisuje ów adres bibliograficzny i podaje tę pozycję nie jako książkę (choć jest to książka posiadająca ISBN a nie – ISSN), ale jako rzekome czasopismo (tytuły czasopism piszemy w cudzysłowie w języku polskim) pt. «*Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze*», w dodatku bez podawania nazwisk redaktorów naukowych owego tomu (dwóch ww. ukrainoznawców krakowskich: R. Łuźnego i W. Mokrego), co świadczy o słabym warsztacie bibliograficznym autorki i podważa wiarygodność zapisu załączonej bibliografii. Można mieć uzasadnione wątpliwości także co do innych pozycji, patrząc na ów jeden błędnie zapisany przykład. W cytowanych źródłach brak jest większości podstawowych źródeł w bibliografii podmiotowej, tj. tekstów opublikowanych autorstwa Jerzego Nowosielskiego.

Zebrany materiał został przedstawiony w formie popularnej, a nie naukowej (brak przypisów), a to uniemożliwia ich obiektywną weryfikację przez innych badaczy. Brak przypisów stanowi zasadniczy minus

---

¹ Czerni Krystyna. *Nietoperz w świątyni. Biografia Jerzego Nowosielskiego* / Krystyna Czerni. – Kraków : Znak, 2011. – 444, [2] s., fot., indeks, bibliogr.

książki (błąd metodologiczny, brak podstawowego aparatu naukowego), co jednak nie jest zrozumiałe: dlaczego autorka obrała popularyzatorską formę książki bez przypisów, mając zebrany tak ciekawy i nowy materiał badawczy?

Widać, że autorka włożyła bardzo wiele trudu w odszukanie bardzo licznych, rozproszonych, szczegółowych, nowych informacji prozopologicznych (prozopologia – od grec. *πρόσωπον*, *prosopon* – ‘osoba’, grec. *λόγος*, *logos* – ‘słowo’, nauka o relacjach międzyosobowych, nauka pomocnicza historiografii), co należy policzyć *in plus* dla książki. Dzięki zebraniu anegdot, legend, plotek i faktów – powstała barwna, portretowa opowieść o ukraińskim malarzu, mającym ukraińskie i austriackie korzenie, urodzonym i mieszkającym w Polsce, w Krakowie. Książka napisana jest dość gładko, barwnym językiem polskim, czyta się ją na ogół dość płynnie, to jest jej wielka zaleta.

Autorka podzieliła swoją monografię na *Wstęp* (s. 7–10) oraz pięć zasadniczych części tematycznych. Z kolei w ramach tych pięciu części autorka wydzieliła jeszcze mniejsze części – rozdziały (nienumerowane). Struktura podziału książki jest jednak mało czytelna (albo czasem – nieczytelna) dla kogoś, kto próbowałby wyrobić sobie pogląd na zawartość treści książki na podstawie analizy enigmatycznych tytułów. Poniżej zawarto formalną strukturę książki, jednak z uwzględnieniem owych śródtytułów dla polepszenia czytelności książkowej struktury.

Część I pt. *Rodowód* (s. 11–94): 1. *Korzenie*, 2. *Dom*, 3. *Azyl*, 4. *Pustynia*.

Część II pt. *Szkoła przetrwania* (s. 95–162): 1. *Przed burzą*, 2. *Przegrana bitwa*, 3. *Zofia*, 4. *Ziemia obiecana*.

Część III pt. *Między piekłem a niebem* (s. 163–208): 1. *Rozdarcie*, 2. *Narodziny teologa*.

Część IV pt. *Artysta w PRL-u* (s. 209–332): 1. *Powrót do domu*, 2. *Nauczyciel*, 3. *Życie rodzinne*, 4. *Ikonopis*.

Część V pt. *Cena sukcesu* (s. 333–414): 1. *Kariera*, 2. *Zatrute źródło*, 3. *Muzy*, 4. *Cela śmierci*.

Na podstawie czytania ogólnikowych, często enigmatycznych tytułów, śródtytułów – nie dowiemy się prawie niczego o rzeczywistych etapach urozmaiconego życia J. Nowosielskiego. Szczegóły są zawarte w treści poszczególnych części książki.

Poza biografią Jerzego Nowosielskiego, przy której autorka na ogół sobie radzi, w książce znajduje się pewna ilość (na szczęście krótkie fragmenty) uproszczeń, nieścisłości, przemilczeń i przekłamań historycznych odnośnie do tzw. tła historycznego, tj. relacji polsko-ukraińskich w XX w., co tu należy tylko zasygnalizować, bo to jest słabą stroną tej publikacji. Autorka nie jest historykiem, ale magistrem historii sztuki z wykształcenia, nie ma warsztatu historiograficznego, nie jest specjalistką w tej dziedzinie, o której próbuje na marginesie snuć własne, uproszczone i naiwne, tendencyjne refleksje historyczne o relacjach polsko-ukraińskich w XX stuleciu. Autorka tendencyjnie nie uwzględnia podstawowej literatury przedmiotu na temat relacji polsko-ukraińskich w XX w. (choć podaje liczne, drugorzędne pozycje z tej dziedziny w swojej *Bibliografii*), np. nie ujęła tam wydanych przed 2011 r. ani jednej z naukowych, źródłowych, rzetelnie udokumentowanych książek monograficznych autorstwa dr. Lucyny Kulińskiej, prof. Wiktora Poliszczuka lub jakiegokolwiek ze źródłowych, naukowych monografii Ewy i Władysława Siemaszków albo S. Sikierki, H. Komańskiego, K. Buczackiego, E. Różańskiego, prof. Bogumiła Grotta itd. Owe tendencyjne, na szczęście krótkie wstawki w narracji Krystyny Czerni o relacjach polsko-ukraińskich w XX w. należy uznać za całkowicie niewiarygodne, zbędne, do usunięcia jako kompromitujące autorkę, np. niezgodne z prawdą fragmenty narracji (bezkrytyczne mitologizowanie historii lub przemilczanie niewygodnych dla owego mitologizowania faktów historycznych z zakresu relacji polsko-ukraińskich) ze s. 55–59, s. 89, s. 119–120 itd. w książce poświęconej, przypomnijmy, zgodnie z podtytułem – *biografii Jerzego Nowosielskiego, a nie – historycznym relacjom polsko-ukraińskim* itd., co wymaga rozległej, krytycznej i rzetelnej znajomości źródeł i podstawowych opracowań w tym zakresie, a czego u autorki zabrakło w popularnej monografii o J. Nowosielskim.

W książce brak streszczenia w języku polskim i angielskim (summary), nadto brakuje tytułu książki w języku angielskim, wszak jest to wydanie popularne, a nie – naukowe. Mimo to książka jak najbardziej zasługuje na uwagę czytelnika nie tylko polskiego, ale i ukraińskiego. Warto może pomyśleć o przetłumaczeniu publikacji na język ukraiński i wydaniu jej na Ukrainie (po usunięciu ww. mankamentów i wprowadzeniu ulepszeń formalnych, na które wskazałem), skoro merytorycznie dotyczy ona artysty ukraińskiego (ikonopisicy, ikonografa), mającego po mieczu korzenie ukraińskie. Poza tym – Jerzy Nowosielski to jest doktor *honoris causa* lwowskiej uczelni artystycznej – odpowiednika ‘Akademii Sztuk Pięknych’ (Lwów, 2008) [fot. na s. 359], czyli rzecz rozumiała sama przez się, że artysta wart jest uwagi ukraińskiego odbiorcy, skoro został uhonorowany przez państwową wyższą szkołę artystyczną na Ukrainie.